

FIÁTH Attila – MEGYES Judit – TÓTH Andrea

A HAZAI POSTAPIACI LIBERALIZÁCIÓRA VALÓ FELKÉSZÜLÉS KÉRDÉSKÖREI

A jelenlegi uniós szabályozás célkitűzései között szerepel a postapiac liberalizációja, a verseny elősegítése, az egyetemes szolgáltatók mellett más piaci szereplők megjelenésének ösztönzése. A 2008-as III. postai irányelv értelmében a teljes piacnyitásban hazánkat 2012. december 31-ig derogáció illeti meg. E felkészülési időszakban az illetékes hatóságoknak a piac szabályozásában jelentős lépéseket kell tenniük. Az egyik legjelentősebb változtatás a közszolgáltatások kapcsán központi problémaként említhető egyetemes szolgáltatásokat érinti. E szolgáltatások vonatkozásában a hatályba lépő új irányelv a korábbiakhoz mérten szigorúbb, mindenki számára elérhető, meghatározott minőségű szolgáltatás nyújtására kötelezi az egyetemes szolgáltatókat, mely számukra jelentős többletterhet (többletköltséget) róhat. Jelen értekezés rövid áttekintést nyújt az európai uniós postapiaci szabályozás fontosabb aspektusairól, jellemzi a főbb, többletterhet számítására kialakított modelleket, valamint bemutatja a hazai postapiac liberalizációjáig terjedő felkészülési időszak központi kérdésköreit.

Kulcsszavak: posta, liberalizáció, nettó költség

Az I. postai irányelv (97/67/EK) az egyetemes szolgáltatási kör indokoltságát a következővel magyarázza: „...*meghatározott minőségű minimális szolgáltatási kört, amelyet elérhető áron minden felhasználó érdekében, minden tagállamban nyújtani kell*” (97/67/EK (11) bekezdése).

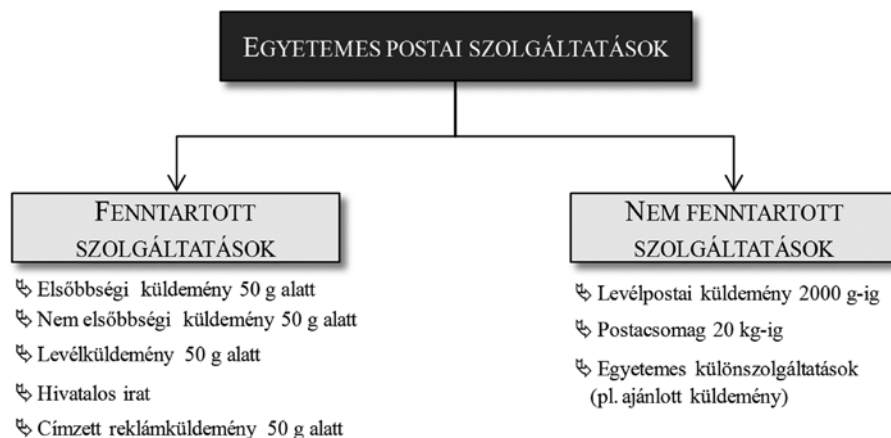
Tekintve, hogy az európai uniós előírások alapján az egyetemes szolgáltatási kötelezettség heti öt alkalommal történő, minden felhasználó számára elérhető szolgáltatás nyújtását jelenti, szükséges volt e kötelezettségből adódó lehetséges többletterhet finanszírozásának megoldása. A teljes piacnyitásig ezt a célt az ún. *fenntartott szolgáltatások* szolgálják, illetve szolgáltatók. A fenntartott szolgáltatások az egyetemes szolgáltatások egy részét képezik, azonban ezeket kizárólag az egyetemes szolgáltató nyújthatja, melynek célja, hogy e szolgáltatásokból

befolyó bevétellel finanszírozza az esetleges egyéb egyetemes szolgáltatások nyújtása miatt elszenvedett veszteségeit.

A II. postai irányelv (2002/39/EK) egyik legfontosabb célja, hogy a piacliberalizációra való fokozatos felkészülést elősegítve szűkítse a fenntartott szolgáltatási kört. Fontos hangsúlyozni, hogy az irányelvek a fenntartott szolgáltatások legszélesebb körét határo-

1. ábra

Az egyetemes szolgáltatások és azon belül a fenntartott szolgáltatási kör

VEZETÉSTUDOMÁNY

zák meg (vagyis a fenntartható szolgáltatásokat), és az egyes tagállamok maguk dönthetnek, hogy a piaci sajátosságok figyelembevételével milyen széles körben határozzák meg a fenntartott szolgáltatásokat.¹

A teljes piacnyitást követően (Magyarországon 2013. január 1-jétől) az egyetemes szolgáltató számára fenntartott szolgáltatási jogok megszűnnek, ezáltal a továbbiakban bármely piaci szereplő működtetheti e szolgáltatásokat. Ebből kifolyólag a 2008-as, *III. postai irányelv (2008/6/EK)* a piacnyitás vonatkozásában a következő feladatok elvégzését rendeli el a tagországok számára:

1. Az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből (*universal service obligation, USO*) adódó többletteleher számszerűsítése.
2. Az esetleges többletteleher finanszírozási mechanizmusának kialakítása.

A következőkben a releváns európai uniós iránymutatásokat ismertetjük, emellett mind a többletteleher számszerűsítésénél, mind a finanszírozási mechanizmusnál bemutatjuk a lehetséges alkalmazandó modelleket.

Az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből adódó többletteleher számszerűsítése

A III. postai irányelv rendelkezik a fenntartott szolgáltatások megszüntetését követően meghatározandó *többletteleher*, vagyis a *nettó költség* számításának alapelveiről. Ennek értelmében a nettó költség két állapot közötti eltérést mutatja: az adott szolgáltató egyetemes szolgáltatási kötelezettségekkel és e kötelezettségek nélküli állapotának különbségét. Az iránymutatás értelmében a nettó költség számítása során figyelembe kell venni az egyetemes szolgáltatás nyújtása tekintetében keletkező előnyöket, beleértve a nem tárgyi hasznokat is.

A nettó költség kalkulációjának a következő okokból felmerült költségeken kell alapulnia:

1. A meghatározott szolgáltatások olyan elemei, amelyeket csak veszteséggel vagy a szokásos kereskedelmi normáktól eltérő költségfeltételek mellett lehet nyújtani.

E csoportba tartozhatnak a szociális alapon nyújtandó szolgáltatások költségei, mint például a vakok és gyengénlátók számára nyújtandó szolgáltatások.

2. Konkrét szolgáltatást felhasználók vagy felhasználók csoportjai, akiket – figyelembe véve a szolgáltatás nyújtásának költségét, a keletkező bevételt és a tagállam által esetlegesen előírt egységes árakat – csak veszteségesen vagy a szo-

kásos kereskedelmi normáktól eltérő költségfeltételek mellett lehet kiszolgálni.

E fogyasztók lehetnek például egyes falvak lakói, melyek vonatkozásában veszteséges a heti öt alkalommal való kézbesítés.

A nettó költség számításánál megállapítható, hogy a III. irányelv kizárólag alapelveket fogalmaz meg, ezzel jelentős mozgásteret adva a szabályozó hatóságoknak és az egyetemes szolgáltatóknak.

Tekintve, hogy **az elkövetkező hároméves felkészülési időszakban hazánkban szükséges lesz az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből adódó nettóköltség-számítási módszertan kidolgozása**, e tanulmány egymástól eltérő alapokon nyugvó modell ismertetését tűzte ki célul. A következőkben a Net Avoidable Cost, az Entry Pricing, valamint a Profitability Cost módszerek számítási metódusait, azok előnyeit, valamint hátrányait mutatjuk be.

I. A nettó elkerülhető költség (*Net Avoidable Cost – NAC*) módszer

A NAC-módszer célja, hogy azon elkerülhető költségtömeget számszerűsíti, mely nem keletkezne, ha az adott szolgáltatónak nem lennének egyetemes szolgáltatási kötelezettségei. Ez a módszer a veszteséges piaci területek költségét hivatott számszerűsíteni.

A nettó elkerülhető költség módszere a következő lépésekből áll (Ballebye Olesen et al., 2008):

(1) A postapiac szegmentálása

Az első lépés keretében a vizsgálandó piac specifikumait figyelembe véve eltérő szegmenseket alakítanak ki. Általában három dimenzió alapján lehet meghatározni a piaci területeket: a termék (szolgáltatás), a földrajzi és a szolgáltatás gyakoriságának dimenziója segítségével. Így például egy szegmens az egy kg alatti postacsomag hétvégi kézbesítése a vidéki területeken.

(2) A veszteséges szegmensek feltérképezése

A profit egyszerűen a bevételek és a költségek különbsége, azonban *kizárólag az elkerülhető költségek figyelembevétele az elfogadható*. Az elkerülhető költségek kizárólagos figyelembevételének oka, hogy a nettó költség az a költségtömeg, mely a vállalat működése során nem jelentkezne (vagyis elkerülhető lenne), amennyiben nem lenne egyetemes szolgáltatási kötelezettsége. A közös költségek számításokba való beépítése korlátozottan lehetséges. Ennek oka, hogy a közös költség nem elkerülhető, ha egy kézbesítő a veszteséges 1 kg alatti csomagokat már nem kézbesíti vidékre, a nyereséges 1-2 kg közöttieket azonban ki szállítja.

(3) A veszteségek összege az egyetemes szolgáltatások nyújtása miatt elszorított nettó költség.

A NAC-módszerrel számított nettó költség illusztrációját tartalmazza az 1. táblázat.

1. táblázat

A nettó elkerülhető költség módszer számítási metódusa

NAC	Profit	USO költség
1. szegmens	-100	100
2. szegmens	200	0
3. szegmens	50	0
Összesen	150	100

Forrás: Ballebye Olesen et al., 2008:98 alapján

A NAC-módszert számos kritika érte.

A modell azzal a feltételezéssel él, hogy ha egy üzletágot megszüntetünk, annak semmilyen következménye nem lesz a többi üzletágra. Ezáltal figyelmen kívül hagyja, hogy a fogyasztók egy kis részénél veszteséges termék, más esetben egy másik termék fogyasztását generálja. Erre jó példa a hétfégi újság kézbesítése, melynek hiányában lehet, hogy a fogyasztó egy versenytárs szolgáltatását venné igénybe, és nem elégedne meg a munkanapokon történő kézbesítéssel. A modell e feltételezésének lehetséges hatását szemlélteti a 2. táblázat.

2. táblázat

A nettó elkerülhető költség módszer hibás feltételezésének hatása a megmaradó üzletágra

Módosított NAC	Profit	Profit az 1. szegmens nélkül	USO költség
1. szegmens	-100	0	0
2. szegmens	200	50	0
3. szegmens	50	50	0
Összesen	150	100	0

1. szegmens hiányának hatása a 2. szegmensre

Forrás: Ballebye Olesen et al., 2008:100 alapján

A módszer másik hátránya, hogy a nettó költség értéke függ a piaci szegmensek kialakításától, ezáltal jelentősen befolyásolható a végeredmény. Az aggregáltság fokának növekedésével – vagyis több termék, nagyobb terület, szélesebb időskála meghatározásával – egyre kevesebb veszteséges szegmens azonosítható. Ennek oka, hogy magasabb aggregáltsági szinten az egyes termékek egymást keresztfinanszírozzák, ezáltal az egyetemes szolgáltatási kötelezettség terhe egyre kevesebbnek tűnik (3. táblázat).

A NAC-modell nem veszi figyelembe a keresleti hatásokat, mivel a kézbesítés helyét és egyéb paramétereit veszi alapul, pedig a kereslet a feladónál keletkezik.

A módszer a jelenlegi piaci körülményekkel számol, nem veszi figyelembe a liberalizáció okozta változásokat, például az új belépők hatását az árak alakulására.

Mindemellett a NAC-módszer figyelmen kívül hagyja a brand-re vonatkozó fogyasztói attitűdöket, mellyel együtt nem számol az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből adódó hasznokkal.¹

Legjelentősebb előnye a NAC-módszernek a könnyen számszerűsíthető nettó költség, mivel a számításához szükséges információk viszonylag könnyen előállíthatók.

II. Entry Pricing módszer

Az Entry Pricing modell lényege, hogy a liberalizáció miatti költségeket számszerűsíti. Az Entry Pricing úgy tekint az egyetemes szolgáltató veszteségére, hogy az a liberalizáció következménye.

E módszer a monopol- és a versenypiaci helyzetben lévő szolgáltató profitját számszerűsíti, ezáltal az egyetemes szolgáltatási kötelezettségek többletterhe helyett a liberalizáció többletterhét hivatott számszerűsíteni.

Az Entry Pricing modell a következő lépésekből áll (Ballebye Olesen et al., 2008):

(1) A piaci szegmensek kialakítása

Ez a lépés megegyezik a NAC-módszernél ismertett első lépéssel.

(2) Azon szegmensek feltérképezése, melyekre várható új szolgáltató belépése

Egy új belépő a jelenleg monopolpiaci helyzetben lévő egyetemes szolgáltató (fizetőképes) keresletének egy részét elveheti.

(3) A profit csökkenésének számszerűsítése

Az utolsó lépésben a lehetséges új belépő hatásait szükséges számszerűsíteni. A veszteség megállapítá-

3. táblázat

A nettó elkerülhető költség módszer végeredményének befolyásolási lehetősége: a szegmensek meghatározásának hatása

Módosított NAC	Aggregált profit	Aggregált USO költség	Aggregált profit - módosult	Aggregált USO költség - módosult
1. szegmens	-100	100	-100	100
2. szegmens	200	0	250	0
2. szegmens A			-50	0
2. szegmens B			50	50
3. szegmens	50	0	50	0
Összesen	150	100	150	150

A 2. szegmensben keletkezik nettó költség

Forrás: Ballebye Olesen et al., 2008:101 alapján

VEZETÉSTUDOMÁNY

sához meg kell becsülni, hogy mekkora volumencsökkenéssel járhat az új belépő megjelenése. A volumen csökkenésével együtt járhat költségmegtakarítás is, melyet ugyancsak szükséges figyelembe venni.

A modell utolsó lépéseként az egyes szegmenseken kimutatott veszteségeket (profitcsökkenés) aggregálják.

E módszer nem felel meg teljes mértékben az EU III. irányelvben megfogalmazott alapelveknek, tekintve, hogy az Entry Pricing modell a liberalizáció terhéért számszerűsíti, nem pedig az egyetemes szolgáltatás költségét. A versenypiaci és a monopolhelyzetben lévő vállalati állapot közötti bevételkiesést próbálja számszerűsíteni.

Az Entry Pricing modell esetében is befolyással bír a végeredményre a piaci szegmensek kialakítása.

Egy másik fontos hátránya a módszernek, hogy figyelmen kívül hagyja a nem nyereséges szegmenseket, pedig ott is következhet be bevételcsökkenés.

Mindemellett az Entry Pricing előnye, hogy különböző scenáriókat lehet értékelni a verseny intenzitásától és a piac szabályozottságától függően.

III. A Profitability Cost modell

E módszertan a következő feltevésen alapszik: az egyetemes szolgáltatások nyújtása során felmerülő nettó költség megegyezik az egyetemes szolgáltatások nyújtása során elért versenypiaci profit és a kötelezettségek nélküli versenypiaci profit különbségével.

A Profitability Cost módszer lépései a következők (Ballebye Olesen et al., 2008):

(1) Azon szolgáltatások azonosítása, melyeket a szolgáltató az egyetemes szolgáltatási kötelezettségek hiányában is nyújtani fog

(2) Az inkrementális (elkerülhető) költségek számszerűsítése

Az elkerülhető költségeket a Profitability Cost modell az egyetemes szolgáltatási kötelezettségek megléte mellett nyújtott szolgáltatások költségének és az üzleti alapon nyújtott szolgáltatások költségének különbségként határozta meg.

(3) Az inkrementális bevétel számszerűsítése

Az inkrementális költségek számszerűsítéséhez hasonlóan számítandó. Az inkrementális bevételek három részből tevődnek össze: közvetlen bevételi hatás, árhatás és keresleti hatás.

A *közvetlen bevételi hatás* azon szolgáltatások bevétele, melyeket kizárólag a kötelezettségek megléte mellett nyújt a szolgáltató. Az inkrementális bevétel *árhatása* azon bevételkiesést tartalmazza, mely a kötelezettségek nélküli árváltozásból ered. Például amennyiben egyes szolgáltatások ára mesterségesen alacsonyan van tartva, annak érdekében, hogy a szegényebb fogyasztók is hozzáférjenek, valószínűleg a kötelezettségek hiányában e szolgáltatás ára emelkedni fog. És végül a *keresleti hatás* azon bevétel változását jelenti, mely amiatt jelentkezik, mert egyes fogyasztók kereslete a továbbra is nyújtandó termékek iránt megváltozhat, ha egyes, általuk igénybe vett szolgáltatások megszűnnek. Erre példa egy vállalati ügyfél, mely több földrajzi területre küld levelet. Amennyiben ezek közül egy terület (ritkán lakott, vidéki terület) vonatkozásában a szolgáltató megszünteti szolgáltatásait, nagy valószínűséggel a fogyasztó egy olyan versenytárustól veszi majd igénybe a szolgáltatásokat, mely minden, általa igényelt területet lefed.

Az inkrementális bevétel számszerűsíthetőségét a 2. ábra részletezi.

2. ábra

Az inkrementális bevétel számszerűsítési módszertana

$$R^{USO} - R^{USO \text{ nélkül}} = \underbrace{(Q_x^{USO})P^{USO}}_{\text{Közvetlen bevételi hatás}} + \underbrace{(P^{USO} - P^{USO \text{ nélkül}})Q_y^{USO}}_{\text{Árhatás}} + \underbrace{(Q_y^{USO} - Q_y^{USO \text{ nélkül}})P^{USO \text{ nélkül}}}_{\text{Keresleti hatás}}$$

Q_x = kizárólag az egyetemes szolgáltatási kötelezettségek megléte mellett nyújtott (vesztéséges) szolgáltatások mennyisége

Q_y = a kötelezettségek hiányában is nyújtandó, nyereséges szolgáltatások mennyisége

Az egyetemes szolgáltatónak kötelezettségek nélkül, kizárólag gazdasági alapon is megéri egyes szolgáltatások nyújtása a versenypiacon. E szolgáltatások hatását pedig nem szabad figyelembe venni a nettó költség számítása során.

Ez a módszer figyelembe veszi a liberalizáció okozta lehetséges változásokat, valamint az egyetemes szolgáltatási kötelezettségből adódó hasznokra is fókuszál.

Szükséges megjegyezni, hogy a Profitability Cost módszer egy elméleti módszer, melynek gyakorlatba

való átültetése nehézségekbe ütközhet. A módszer alkalmazásához széles körű piaci ismeretek szükségesek. Feltételezésekkel kell élni a piacnyitás utáni időszakot illetően, mely bizonytalanná teszi, hogy az eredmény valóban tükrözi-e az egyetemes szolgáltatási kötelezettségek által a vállalatra rótt teher mértékét.

A következőkben a Profitability Cost módszertan egy gyakorlatba átültetett változatát mutatjuk be, melyet Dániában fejlesztettek ki. A gyakorlati példánál a választás azért a Profitability Cost módszerre esett, mert e modell a leginkább szubjektív, és kritikái között leginkább a nehéz gyakorlati alkalmazás állt.

IV. Commercial Approach – a Profitability Cost módszertan gyakorlati megközelítése Dánia példáján keresztül (Ballebye Olesen et al., 2008)

A Profitability Cost módszertan gyakorlati megközelítése a kereskedelmi szemléletű módszertan. A módszer azokból a lépésekből áll, mint a már ismertetett Profitability Cost módszer, ezáltal a modell fókuszában a következő kérdés áll:

Milyen változás következne be az üzleti stratégiájában az egyetemes szolgáltatónak, ha nem lennének kötelezettségei? (vagyis ha már nem lenne egyetemes szolgáltató)

Dániában a stratégiaváltást hét dimenzió elemzésén keresztül vizsgálták: földrajzi, szolgáltatási, termék,

árak, postaláda, posta, egyéb. Ezen dimenziók elemzése során a 4. táblázatban ismertetett lehetséges költségcsökkentési tényezőket definiálták a dán piacra.

A dán piac vonatkozásában megállapították, hogy a leginkább szignifikáns követelmény, melynek hiányában a legtöbb költséget lehetne megtakarítani az az országos, valamint a heti hatszori kézbesítés.

Az egész ország lefedésének költsége jelentősen függ az adott ország adottságaitól.

A Dán Postára (Post Danmark) készített számítások alapján 40 millió dán koronát (közel 1,5 milliárd Ft-ot) lehetne megtakarítani, amennyiben a Dán Posta a népesség mintegy 1%-át, a peremvidékeken lakókat nem szolgálná ki. Azonban figyelembe kell venni ennek a változásnak a Dán Posta megmaradó szolgáltatásainál támasztott keresleti hatásait is. Tekintve azt, hogy a peremvidékek kiszolgálása hiányában a Dán Posta a legnagyobb ügyfeleitől, a bankoktól, közszolgáltatóktól eshetne el, az elemzés során megállapították, hogy egy ilyen jellegű változtatás gazdasági alapon nem valószínű, mivel a költségcsökkentés mellett jelentős bevételkieséssel járna.

A Dán Posta másik jelentős teherrel járó kötelezettsége a heti hatszori kézbesítés.

Ebben az esetben a hatodik napon dolgozó kézbesítők bérét lenne képes megtakarítani a Dán Posta, azonban ennek a változásnak két hatása lenne a további működésére:

4. táblázat

(1) Hétfőtől péntekig bizonyos szinten megnövekedne a kézbesítendő termékek száma, ezáltal a kézbesítési költség is.

(2) Bizonyos mértékben csökkenne a bevétel, melynek oka, hogy azon fogyasztók egy része, akik mind a 6 napon igénybe vették a szolgáltatást, ezután valamely versenytárustól veszik majd igénybe a szolgáltatást, mivel a szombati kézbesítésre is szükségük van.

Az elemzések során megállapították, hogyha a Dán Posta a heti hatszori kézbesítés helyett csak 5 alkalommal kézbesítene, mintegy 130 millió dán koronát (4,7 milliárd Ft-ot) lehetne megtakarítani. Ez az érték már a kézbesítési gyakoriság csökkentésének nettó költségét jelenti, melynek magyarázatát az 5. táblázat foglalja össze.

A heti 6 helyett 5 alkalommal történő kézbesítés általi költségcsökkentési lehetőségek a Dán Posta tekintetében

Dimenziók	Követelmények	Lehetséges költségcsökkentési változtatások
Földrajzi	Egész ország területén történő szolgáltatás	Egyes költségesebb területek ellátásának megszüntetése
Szolgáltatás	Heti 6x-i kézbesítés	Heti 5x-i kézbesítés
Termék	Ingyenes szolgáltatások a vakoknak	Ezen szolgáltatások bizonyos díjhoz kötése
Árak	Egységes országos árak	Ármegkülönböztetés
Postaláda	Országos hálózat	Postaládák számának csökkentése
Posta	Országos hálózat	Posták számának csökkentése
Egyéb	Számvetési követelmények, különleges jogok a bélyegek tekintetében stb.	Egyéb követelmények megszűnése.

Forrás: Ballebye Olesen et al., 2008:12 alapján

5. táblázat

**A Dán Posta tekintetében
azonosított nettó költség mértéke a kézbesítési gyakoriság csökkentése
vonatkozásában**

	Heti 5x-i kézbesítés hatásának helye	A hatás	A hatás értéke (dán korona)
Költségmegtakarítás	Postaládák ürítési	Egy napi ürítés elmarad	8
	Útidő	Egy napi útiköltség megtakarítható	118
	Kiszállítás	Heti egy napi személyes postaszolgáltatás (pl. felvétel) költsége megtakarítható, de több költség keletkezik a többi napon	172
	6-dik napi bérköltség	Bérköltség csökkenése	17
Adicionális költségek	Pénzügyi szolgáltatások	Nagyobb volumen a szolgáltatási napokon	-26
	Extra kiszállási idő	A magasabb volumen növeli a szolgáltatási időt	-38
Bevétel - csökkenés	Újságok	Keresletcsökkenés a hétköznapi újságok iránt a szombati kézbesítés hiányában	-64
	Címzettlen küldemény	Reklámküldemények (?) csökkenése	-13
	Levelek	Levelek számának csökkenése	-39
	Postacsomag	nincs hatással rá	0
	Összesen		133

Forrás: Ballebye Olesen et al., 2008:151. alapján

A már ismertetett, legjelentősebb követelmények mellett vizsgáltak egyéb elvárásokat is, melyeknek a Dán Postának meg kell felelnie.

- A vakok részére nyújtott ingyenes szolgáltatások mintegy 18 millió dán korona (mintegy 650 millió Ft) bevételkieséssel járnak.
- Azon termékek vonatkozásában, melyet a Dán Posta a kötelezettségei miatt szolgáltat, megállapítható, hogy nagy valószínűséggel ezeket a kötelezettségek hiányában is nyújtaná. E feltételezés abból adódik, hogy az egyetemes szolgáltató jelenlegi versenytársai a kérdéses termékeket szolgáltatják, így ezek gazdasági alapon történő nyújtása az egyetemes szolgáltatónál is valószínűsíthető.
- A postahelyekre vonatkozó kötelezettség sem jelenthet többletterhet a Dán Posta számára, mivel a postahelyek számának csökkenése jelentős csökkenést eredményezne a nyereséges termékek bevételében is.

Az eddig ismertetett elemzések során tehát a Dán Posta vonatkozásában mintegy 4,7 milliárd Ft értékű nettó költség merült fel. Ez az összeg azonban még nem tartalmazza az egyetemes szolgáltatásokkal együtt járó pozitív hatások bevételi oldalát, mely ellensúlyozza a felmerülő költségeket.

Az USO-val együtt járó előnyök-nél a következő megállapítások tehetők a Dán Postára.

- A liberalizációt követően feltételezhető, hogy a Dán Posta, mint egyetemes szolgáltató, a piaci részesedéséből csupán egy csekély részt fog elveszíteni. Ezt a feltételezést a svéd postapiac tapasztalatai alapozzák meg, mivel ott az egyetemes szolgáltató piaci részesedése a nagy mennyiségben feladott levelek terén is eléri a 90%-ot a liberalizáció után 14 évvel.
- Emellett az egyetemes szolgáltató a piacnyitást követően jelentős piaci előnnyel rendelkezik, mivel az ő tulajdonában van az infrastruktúra. Ennek következtében bevételnövekedésre lehet számítani, tekintve, hogy az új belépők az egyetemes szolgáltató tulajdonában lévő infrastruktúrától függenek.

Ezen előnyök mellett szükséges egyéb, kizárólag az egyetemes szolgáltatót illető jogokat is feltérképezni a nettó költség pontosabb meghatározásához. Ilyen lehet például a dán piacon is alkalmazott adóelőnyök alkalmazása.

A fent ismertetett előnyök mellett kevésbé számszerűsíthető előnyök kerültek szóba a Dán Postánál:

- A monopólium ideje alatt kiépített brandnek köszönhetően a fogyasztók előnyben részesítik majd az egyetemes szolgáltatót a versenypiacon is.
- Dániában kizárólag a Dán Posta forgalmazhat „Dánia” feliratú bélyegeket.
- További versenyelőnyt nyújt az egyetemes szolgáltató részére a koronát és kürtöt ábrázoló címer használata, mely a fenti jogok mellett marketing-célokra is használható.

Mivel a marketingköltségek a termékköltség egy jelentős részét képezhetik a postai szolgáltatások esetében, a fent ismertetett marketingelőnyök kihasználása révén jelentős haszonnal jár az egyetemes szolgáltatási kötelezettség.

Összességében megállapították, hogy az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből származó költségeket a hasznok fedezik, vagyis a Commercial Approach módszertana alapján nem állapítható meg többletether.

A fent ismertetett módszertanok jelentősen eltérnek egymástól, így a köztük való választás jelentősen befolyásolja a számszerűsített többletteleher mértékét.

Az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből adódó többletteleher finanszírozása

A III. postai irányelv a többletteleher finanszírozását tekintve is megfogalmaz iránymutatásokat, azonban a finanszírozási mechanizmus kialakítását a tagországokra bízta. Az európai uniós iránymutatások a finanszírozáshoz a következők:

Amennyiben megállapítják, hogy az egyetemes szolgáltatók kötelezettségekből adódó többletteleher „méltánytalan pénzügyi terhet” jelent, a következő módon kompenzálható az egyetemes szolgáltató:

- (1) állami alapokból finanszírozandó a nettó költség, vagy
- (2) ki kell alakítani egy olyan finanszírozási mechanizmust, mely a szolgáltatók és/vagy a felhasználók között megosztja ezt a többletteleheret (2008/6/EK, 7. cikk [3] bekezdés).

Az irányelv továbbá hangsúlyozza, hogy amennyiben szükséges a nettó költség finanszírozása, úgy azt „objektív, átlátható, megkülönböztetéstől mentes és arányos módon” [...] kell megoldani, hogy „a lehető legkisebb torzulást okozza a versenyben és a felhasználók keresletében” (2008/6/EK, 1. melléklet, C rész).

Az egyetemes szolgáltatási kötelezettségekből adódó többletteleher minél pontosabb meghatározása tehát nagy jelentőséggel bír, egyrészt azért, mert annak finanszírozását részben vagy egészben az adott ország felhasználóira háríthatja a szabályozó hatóság, másrészt a nem megfelelően kalkulált

nettó költség az egyetemes szolgáltató hatékonyságát, valamint a versenyfeltételeket befolyásolhatja.

Az Európai Unióban elsőként Svédországban, 1994-ben került sor a postai piacnyitásra. A 6. táblázatban foglaltuk össze, hogy az egyes országokban milyen szinten áll a liberalizáció.

6. táblázat

A postapiaci liberalizáció mértéke Európában, 2009, valamint a nettó költség finanszírozása Európában

Ország	A teljes liberalizáció éve	A liberalizáció foka	Kompenzációs mechanizmus
Svédország	1994	teljes liberalizáció	nincs
Finnország	1994		Állami költségvetésből finanszírozva 2009-ben*
Egyesült Királyság	2005		nincs
Németország	2008		nincs
Belgium	-	részleges liberalizáció	-
Dánia	-		-
Olaszország	-		-
Franciaország	-		-

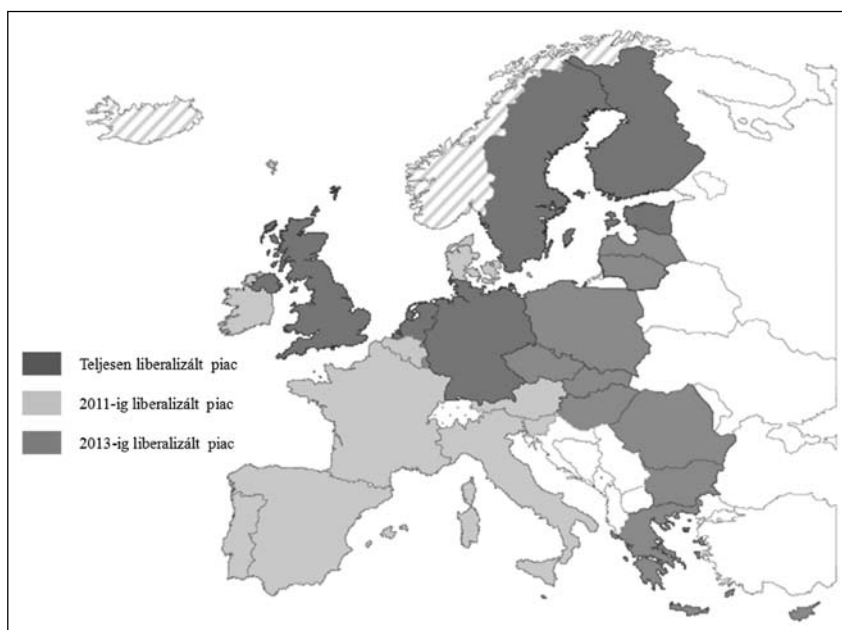
*Forrás: WIK Consult (Alex Kalevi Dieke, James I. Campbell Jr., Nicole Angenendt, Gernot Müller; 2009)

Forrás: Ballebye Olesen et al. (2008:85)

Több országban még csak részleges piacnyitás történt, ami azt jelenti, hogy egyes szolgáltatásokban már liberalizált a piac. Európa-szerte csak 2009-ben Finnországban került sor kompenzációra a nettó költségek tekintetében. A 3. ábra a 2009-es európai liberalizált piaci viszonyokat ismerteti a liberalizáció tekintetében.

3. ábra

A posta piaci liberalizáció mértéke Európában, 2009

Forrás: WIK Consult – ITA Consulting (2009:20)

VEZETÉSTUDOMÁNY

A 3. ábra alapján postapiaci liberalizációban az országok három csoportba sorolhatók: egyes, már említett országokban, mint például Svédország, Egyesült Királyság, már megtörtént a teljes piacnyitás. A második csoportba olyan országok tartoznak, melyek 2011-ig vállalták a postapiac teljes megnyitását, és jellemzően ezen országokban a részleges piacnyitás már megtörtént. Hazánkkal együtt jellemzően a kelet-európai országok kaptak derogációt 2013-ig a teljes piacnyításban. Ezen országokban még jelentős piacsabályozási döntések meghozatalára lesz szükség a 2013-as piacnyításig.

A magyar postapiac liberalizációjára való felkészülés

2013. január 1-jével a hazai piacot egy, a teljes liberalizációra való felkészülési időszak jellemzi. A hazai postai piacban feltárandó döntési pontokhoz szükséges előbb feltérképezni az európai liberalizációs tapasztalatokat, melyek a hazai piac megnyitásához alapul szolgálhatnak.

A liberalizáció kapcsán szükséges vizsgálni a piacnyítás utáni piaci viszonyokat, melyek – többek között – hatással lesznek:

- az egyetemes szolgáltató nettó költségének mértékére, valamint
- annak finanszírozására.

Jelenleg a hazai piacon a Magyar Posta Zrt. az egyetemes szolgáltató, mely a következő kötelezettségekkel, valamint jogokkal rendelkezik:

A magyar postapiacra a 2003. évi CI. törvény ismerteti az egyetemes szolgáltatási kötelezettségeket.

E törvény rendelkezései értelmében az egyetemes postai szolgáltatónak a következő kötelességei vannak az egyetemes szolgáltatások tekintetében:

- Az egyetemes postai szolgáltató az egyetemes szolgáltatása keretében nyújtott küldeményeihez köteles ajánlott különszolgáltatást (kivéve postacsomag), tértivevény, valamint értéknyilvánítás különszolgáltatást nyújtani (2003. évi CI. törvény a postáról 5.§ [2] bekezdés).
- Az egyetemes postai szolgáltatás körébe tartozó szolgáltatást, illetve az ahhoz tartozó különszolgáltatásokat az egyetemes postai szolgáltatónak teljes körben, az ország egész területén el kell látnia oly módon, hogy az foglalja magába a postai küldeményeknek munkanaponként legalább egyszeri gyűjtését és házhoz kézbesítését (2003. évi CI. törvény a postáról 6. § [1] bekezdés).

A fent említett kötelezettségek mellett a magyar egyetemes szolgáltatónak kizárólagos jogosultsága van a postakürt jelvénynek és a jelvény stilizált változatának

a postatörvény hatályát érintő *használatára*, valamint a „Magyarország” vagy „Magyar Posta” felirattal, illetve annak idegen nyelvű megfelelőjével *rendelkező bérmentesítésilyomtatására*, valamint ugyanazon felirattal rendelkező *postai értékciikk kibocsátására és forgalomba hozatalára*.

A fent bemutatott előnyök értelmében szükséges megjegyezni, hogy a postabélyeg² kibocsátása kizárólag az egyetemes szolgáltatót illeti meg, ezáltal jelentős haszon keletkezik a Magyar Postánál. Emellett a liberalizációt követően lehetőség nyílik majd a postahálózathoz való hozzáférésre bármely szolgáltató számára, mely pótlólagos bevételt jelenthet a Magyar Posta számára. Ennek következtében tehát lehetséges, hogy a jelenleg veszteséges postahelyekhez kapcsolódóan a Magyar Postának pótlólagos bevétele képződik a hálózati hozzáférési díjból.

Mindezen kötelezettségeket és jogosultságokat figyelembe véve szükséges meghatározni a Magyar Posta egyetemes szolgáltatásának nettó költségét. Tekintettel arra, hogy a III. irányelv a fenntartott szolgáltatások körét megszünteti, nem egyértelmű a postakürt jelvény, valamint a Magyar Posta felirat használatának jövője. Az ezekből származó lehetséges versenylőny, valamint bevételtömeg az egyetemes szolgáltatásból eredő haszonnak feleltethető meg, melynek számszerű figyelembevétele szükséges lehet a nettó költség meghatározása során.

A többletterhek megállapítását követően szükséges kidolgozni egy, a piaci specifikumoknak megfelelő finanszírozási metódust, mely a legkevésbé torzítja a versenyfeltételeket, és emellett átlátható objektív és megkülönböztetéstől mentes.

A fenti döntési pontok tekintetében tehát a szabályozó hatóságnak a 4. ábrán ismertetett döntési fa mentén kell haladnia.

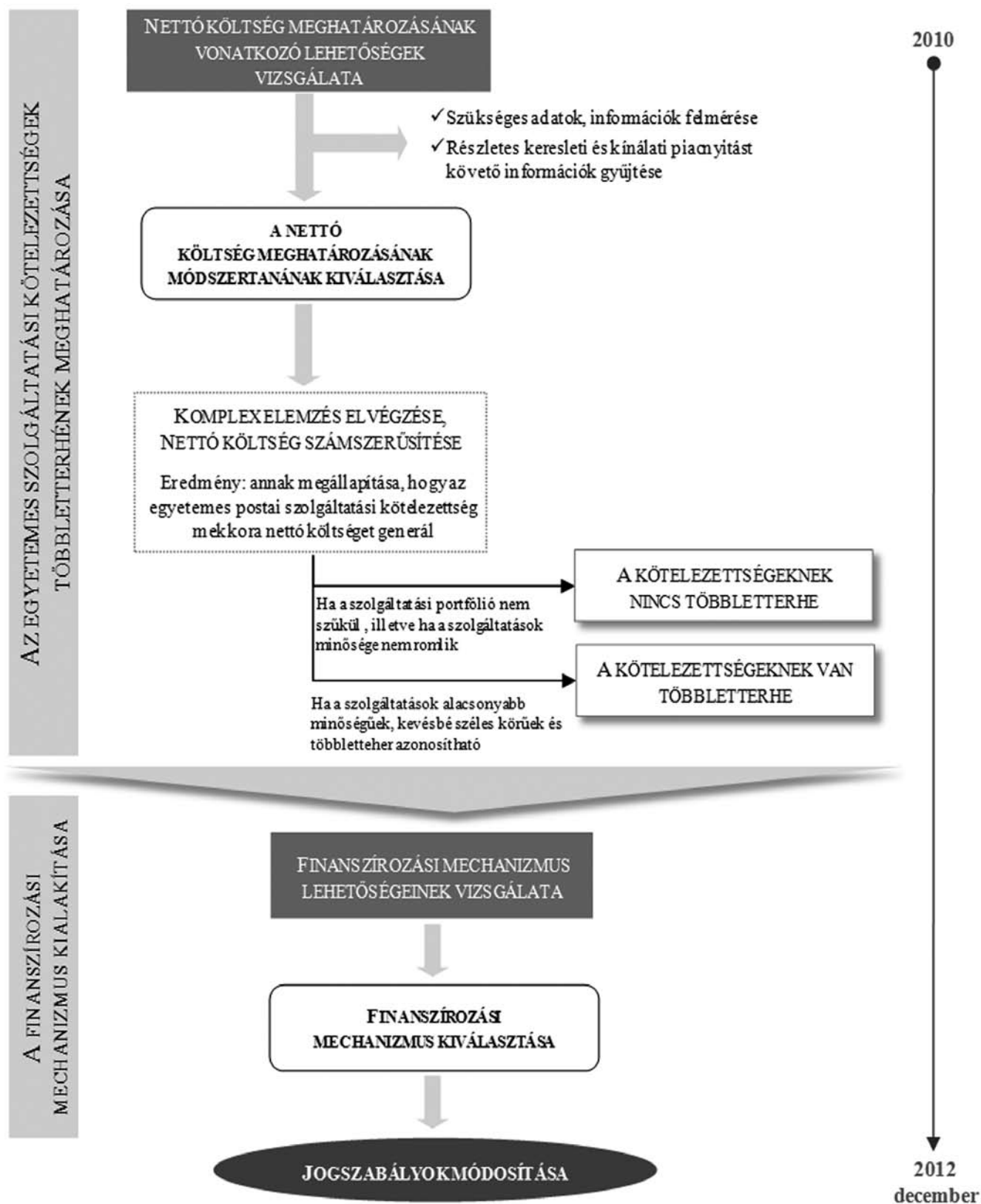
Ezek tehát a legfontosabb teendők, melyek elengedhetetlenek a piacnyításhoz. E piaci változásokkal párhuzamosan természetesen a jogszabályi környezet módosítása is szükséges, adaptálva ezáltal a III. irányelv rendelkezéseit.

A fent ismertetett feladatok elvégzése érdekében szükséges egy mélyreható postapiaci vizsgálat, melyben feltárják a lehetséges liberalizációs hatásokat mind a keresletre, mind a kínálatra.

Konklúzió

A tanulmány célja, hogy felhívja a figyelmet a postapiac jelenlegi, nemzetközi szinten nem szabályozott kérdésköreire. A piac liberalizációjának kapujában egyre fontosabb kérdéssé válik, hogy az egyetemes szolgálta-

A szabályozó hatóságok döntési pontjai a liberalizáció tekintetében

tási kötelezettségek valójában jelentenek-e, és ha igen mekkora többletterhet az egyetemes szolgáltatóknak. A cikkben a nemzetközi viszonylatban leginkább ismert és a gyakorlatban is alkalmazott módszereket mutattuk be, kiemelve azok előnyeit, hátrányait, valamint a legújabb, 2008-as postai irányelvnek való megfeleléseüket. Az egyetemes szolgáltatási kötelezettség többletterhe mellett a másik jelentős kérdéskör a liberalizációban a többletterhe finanszírozási mechanizmusának kialakítása. A 2008-as irányelv erre is fogalmaz meg iránymutatásokat, azonban a megfelelő finanszírozási mechanizmus kialakítása jelentős mértékben függ az adott nemzet postapiaci körülményeitől, szabályozásától, valamint a megállapított többletterhe mértékétől. A jelen kutatási téma aktualitása, hogy Magyarország jelenleg a liberalizációra való felkészülés időszakában van, tekintve, hogy hazánk – más országokkal egyetemben – derogációban részesült a teljes piacnyitás vonatkozásában 2013. január 1-jéig. Ennek kapcsán a szerzők bemutatják a jelenlegi magyar piacon működő egyetemes szolgáltató, a Magyar Posta Zrt. szolgáltatási kötelezettségeit, és kizárólagos jogait, melyek figyelembevételével szükséges megállapítani a többletterhek mértékét.

További kutatási téma alapja lehet az elkövetkező közel hároméves felkészülési időszak a hazai piac vonatkozásában, mely idő alatt egy átfogó piacsabályozás kialakítása szükséges. A hazai postapiac stratégiájának kialakítása keretében az árszabályozás mellett szükséges – többek között – a szabályozói hatáskörök meghatározása, valamint a hálózathoz való hozzáférés szabályozásának kialakítása. E feladatok elvégzése még várat magára, ezáltal az illetékes hatóságok rendelkezésére álló idő a megfelelő szabályozási keretek kialakítására egyre rövidebb, mely a sikeres 2013-as piacnyitást veszélyeztetheti.

Lábjegyzet

¹ Magyarországon az I. postai irányelv életbe lépésétől kezdve a fenntartott szolgáltatási kör a lehető legszélesebb körű szolgáltatásokat foglalta magában.

² A 2003. évi CI. törvény 3. § 16. pontja értelmében a postabélyeg „az egyetemes postai szolgáltató által kibocsátott, a postai küldemények bérmentesítési díjának lerovására használható postai értékcsikk” [...]

Felhasznált irodalom

- A 2002/39/EK Irányelv, a 97/67/EK Irányelvnek a közösségi postai szolgáltatások verseny számára való további megnyitása tekintetében történő módosításáról
- A 2008/6/EK Irányelv, a 97/67/EK Irányelvnek a közösségi postai szolgáltatások belső piacának teljes megvalósítása tekintetében történő módosításáról
- A 97/67/EK Irányelv a közösségi postai szolgáltatások belső piacának fejlesztésére és a szolgáltatás minőségének javítására vonatkozó közös szabályokról
2003. évi CI. törvény a postáról
- Ballebye Olesen et al.* (2008): What is the cost of Post Denmark's universal service obligation?; Copenhagen Economics
- Crew, M.A. – Kleindorfer, P.R.* (2008): Competition and Regulation in the Postal and Delivery Sector; Edward Elgar
- Crew, M.A. – Kleindorfer, P.R. – Campbell, J.I.* (2008): Handbook of Worldwide Postal Reform; Edward Elgar
- WIK Consult* (2009): The Role of Regulators in a More Competitive Postal Market
- WIK Consult – ITA Consulting* (2009): The Evolution of the European Postal Market since 1997